

The page features several decorative maroon elements: a circle in the top-left corner, a large circle in the top-right corner, a circle in the bottom-left corner, and a small circle in the bottom-right corner containing the year '2024'. A horizontal maroon line with a downward-pointing chevron on its left end is positioned below the title.

Plata za život za radnike na Kosovu: Težnja za osnovnim, ali dostojanstvenim životom

2024

**Plata za život za
radnike na Kosovu:
Težnja za osnovnim,
ali dostojanstvenim
životom**

Institut za socijalnu politiku Musine Kokalari je nezavisni institut, osnovan kao think-tank koji promovise socijaldemokratske vrednosti na Kosovu pružajući pomoć progresivnim političkim entitetima i društvenim organizacijama u stvaranju, sprovođenju i promovisanju njihovih politika. Naš fokus je na konceptualizaciji i promovisanju pravednijeg, ravnopravnijeg i pravičnijeg društva. Usredsređujući se na budućnost, nastojimo prevladati razlike, smanjiti praznine i uspostaviti zajedničke javne građansko utemeljene vrednosti koje svi dele i neguju kolektivno.

“Plata za život radnika na Kosovu: Napor za osnovnim, ali dostojanstvenim životom” je publikacija koja daje prve procene plate za život na Kosovu, uzimajući u obzir varijacije u regionalnim troškovima i porezima. Procenom jaza između aktuelnih plata i procijenjene plate za život, publikacija informiše zainteresovane strane i kreatore politike o dovoljnosti prihoda radnika za pokrivanje osnovnih životnih troškova, čime se obrati zabrinutost zbog siromaštva.

Napomena: Ovaj izveštaj je urađen u okviru projekta HumanRightivism, uz podršku Švedske ambasada u Prištini preko Community Development Fund - CDF. Ovaj materijal je finansirala Švedska međunarodna agencija za razvoj i saradnju - Sida. Odgovornost za sadržaj u potpunosti snosi IPS Musine Kokalari i autor Edison Jakurti. Sida ne deli nužno izražene stavove i tumačenja.

Copyright © 2024 pripada IPS Musine Kokalari i autor Edison Jakurti. Sva prava zadržana. Nijedan deo ove publikacije ne sme se prevesti, reproducirati, čuvati u sistemu za preuzimanje ili preneti u bilo kojem obliku ili na bilo koji način, elektronski, mehanički, fotokopiranjem, snimanjem ili na drugi način, bez pismenog odobrenja izdavača.

Ovaj izveštaj je originalno napisan na engleskom jeziku.

Autor: Edison Jakurti

Edison Jakurti je doktorant ekonomije na Univerzitetu u Lajpcigu i predavač na Univerzitetu Lankaster u Lajpcigu. Ranije je stekao diplomu magistra politike međunarodnog razvoja, koncentrišući se na primenjenu ekonomiju, na Univerzitetu Djuk, a diplomu iz oblasti ekonomije i statistike na Tehnološkom Institutu u Ročesteru. Takođe je radio kao istraživač i asistent na Univerzitetu Djuk i kao konsultant u Svetskoj banci.

Ulica B, Residio (Dervisholli),
B, Nr. 15, 10 000 Pristina, Kosovo
Kontakt: +383 44 752 353
info@musineinstitute.org
www.musineinstitute.org

Sadržaj

1. Uvod	07
2. Šta je plata za život?	08
3. Izvori podataka i definicije	11
4. Metodologija	14
5. Procene plate za život na Kosovu	19
6. Zaključak	32
Literatura	33
Aneks A	34

1. Uvod

Za većinu radnika u svetu, prihod od rada u obliku plate je jedini izvor prihoda. Kao takve, plate nisu samo među glavnim komponentama tržišta rada, već možda i glavna odrednica životnog standarda radnika i njihovih porodica. Iznos koji radnici zarađuju ne utiče samo na njihovo trenutno stanje, već i na šanse da će njihova deca u budućnosti imati dostojanstven život. Stoga je imperativ da se radnicima plaća plata koja pokriva troškove osnovnog, ali dostojanstvenog života, čime se sprečava da oni i njihove porodice padnu u siromaštvo.

U ovom istraživanju, prema našim saznanjima, napravili smo prve proračune plate za život na Kosovu. Sledeći metodologiju koju su predložili Anker i Anker (2017), izračunali smo troškove života za porodicu koja se sastoji od dve odrasle osobe i dvoje dece, gde samo jedna odrasla osoba radi puno radno vreme. Imajući u vidu heterogene preferencije i razlike u ponudi i potražnji, uzeli smo u obzir razlike koje različite regije imaju u cenama i izračunali platu za urbana i ruralna područja. Takođe, uzeli smo u obzir odbitke od plata kao što su porez na dohodak i doprinosi za penziju, kako bismo prikazali dnevnicu u bruto vrednosti. Na kraju smo izračunali razlike između minimalne plate i drugih postojećih plata, i plate za život koju smo mi izračunali. U ovom procesu uzeli smo u obzir razlike između javnog i privatnog sektora, različitih sektora na osnovu ekonomske aktivnosti, pola i starosnih grupa. Ovi rezultati mogu informisati različite zainteresovane strane i kreatore politika o tome u kojoj meri tekuće plate pokrivaju životne troškove radnika.

2. Šta je plata za život?

2.1 Utvrđivanje plate za život

Plata za život nije novi koncept. Iako je možda postojao kao koncept još od antičke Grčke, lako se može naći u mnogim modernim tekstovima od *Bogatstva naroda* Adama Smitha do nekoliko današnjih državnih ustava (Anker, 2011). Preambula Ustava Međunarodne organizacije rada naglašava važnost „osiguranja adekvatne plate za život“ (ONB, 1919), dok član 23 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija potvrđuje da „svi radnici imaju pravo na pravednu i povoljnu platu koja osigurava sebi i porodici postojanje ljudskog dostojanstva“ (Ujedinjene nacije, 1948).

Sumirajući zaključke iz Ankera (2011), Anker i Anker (2017) ističu definiciju plate za život:

(i) ona je pravo priznato od strane međunarodne zajednice; (ii) mora biti dovoljna za osiguranje osnovnog, ali dostojanstvenog životnog standarda koji je adekvatan za određeno vreme i mesto i koja se poboljšava sa ekonomskim razvojem; (iii) mora biti dovoljna za održavanje porodice; (iv) mora uključivati poreze na plate i dohodak tako da je neto plata nakon poreza dovoljna; i (v) mora biti zarađena tokom radnog vremena i ne zahteva dodatni rad nakon tog vremena (Anker i Anker, 2017, str. 8).

Kao takva, plata za život se izračunava na normativnoj osnovi i uglavnom se odnosi na potrebe radnika i njihovih porodica. Za razliku od minimalne plate, koja je u mnogim zemljama zakonski zahtev gde vlade uzimaju u obzir druge ekonomske faktore kao što su nivo ekonomskog razvoja, produktivnost rada i zaposlenost, plata za život je obično dobrovoljna (Anker i Anker, 2017). Međutim, od početka se mora priznati da se, uprkos strogosti i metodološkom rezonovanju, kalkulacije plate za život vrše kroz značajnu dozu subjektivnosti.

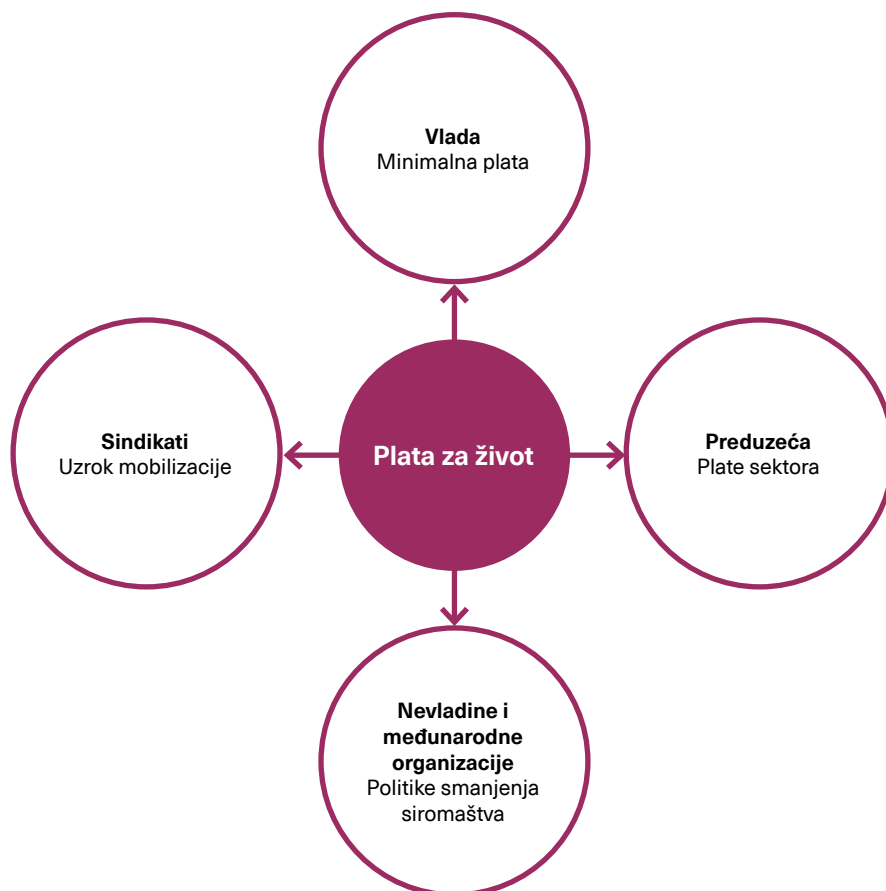
Anker (2011) daje detaljan pregled literature i dubinsku analizu različitih metodologija koje se koriste za izračunavanje plate za život. Guzi i Kahanec (2018) prikazuju više primera studija i drugih kampanja za platu dostatnu za život i daju procene za 58 zemalja širom sveta. U nedavno objavljenoj studiji, Guzi (2021) procenjuje plate za život za članice Evropske unije. Postoje dve zajedničke karakteristike u ovim studijama. Prvo, one široko slede metodologiju predloženu u Anker i Anker (2017). Drugo, nijedna od njih ne uključuje Kosovo. Stoga, u ovoj studiji nastojimo popuniti ovu prazninu u literaturi nudeći prvi pokušaj izračunavanja plate za život na Kosovu.

2.2 Važnost za kreiranje politika

Među glavnim svrhama izračuna plate za život je utvrđivanje jaza između plate za život i postojećih plata u ekonomiji (Anker i Anker, 2017). Ovi nedostaci zatim obaveštavaju zainteresovane strane i različite kreatore politika o tome u kojoj meri su trenutne plate dovoljne za pokrivanje troškova života radnika. Na slici 1 prikazane su četiri glavne zainteresovane strane i njihove politike ili instrumenti koji mogu imati koristi od plate koju smo izračunali.

Slika 01

Zainteresovane strane koje imaju koristi od obračuna plate koja pokriva osnovne životne potrebe na Kosovu

Konkretno, jaz između drugih plata i plate za život može informisati:

- (i) **Vladu**, u pogledu obima u kojem se minimalna plata može smatrati platom za život. Anker i Anker (2017) naglašavaju da kada vlade određuju minimalnu platu, pored dobrobiti radnika, moraju uzeti u obzir i druge ekonomske faktore, kao što su produktivnost, stope zaposlenosti, ukupni ekonomski rast itd. Međutim, od 2011. do 2023. godine minimalna plata na Kosovu se nije promenila. Već više od jedne decenije ona ostaje €130 za radnike mlađe od 35 godina i €170 za one starije od 35 godina. Vlada je 2023. godine donela zakon o povećanju minimalne plate na €264, ali ga Ustavni sud trenutno razmatra nakon žalbe opozicionih stranaka. Bez obzira na ishod, minimalna plata se mora povećati i, kao i kalkulacije plate za život, periodično ažurirati. U ovom procesu jaz između predložene minimalne plate i naše procenjene plate za život služi kao provera adekvatnosti predloženog nivoa minimalne plate.
- (ii) **Preduzeća**, u smislu u kojoj su meri plate koje plaćaju svojim radnicima, u svojim određenim sektorima i industrijama, dovoljne za osnovni, ali dostojanstven život. Može se reći da je glavna žalba preduzeća na Kosovu danas niska ponuda radne snage, uglavnom zbog tendencije radnika da emigriraju. S obzirom na liberalizaciju viznog režima od 1. januara, to bi moglo postati još zabrinjavajuće. U studiji sprovedenoj u

decembru 2023. godine, Gap Institut je utvrdio da oko 28% građana starijih od 18 godina planira da emigrira u prvom kvartalu 2024. godine (Gap, 2024, str. 11). Međutim, čini se da su „najbolje plate“ glavni faktor (32.4%) koji bi ih obeshrabrio da emigriraju, nakon čega sledi „poboljšanje uslova rada, kao što su poštovanje ugovora o radu, radno vreme, godišnji odmor i slično“ (29.2%) (Gap, 2024, str. 16). Dakle, jaz između plata u različitim ekonomskim sektorima i naše procenjene plate za život može dati preciznije dimenzije za povećanje plata u privatnom sektoru.

- (iii) **Sindikate**, što se tiče za potencijala za mobilizaciju oko uzroka povećanja plata u različitim sektorima. Iako sindikati u javnom sektoru ostaju relevantan igrač na kosovskom tržištu rada, uz vrlo malo izuzetaka, u privatnom sektoru praktično nema sindikata. Dakle, jaz između trenutnih plata i naše procenjene plate za život može poslužiti u dve svrhe. Prvo, može pomoći sindikatima javnog sektora da osmisle zahteve zasnovane na istraživanjima za povećanjem plata. Neumark (2004) pokazuje da zakoni o platama za život povećavaju pregovaračku moć sindikalnih radnika. Takođe, Kerissey i Meyers (2021) smatraju da sindikalni mehanizmi mogu imati efekat jednakosti u razlici u platama između polova, što naša analiza ilustruje kao problem na Kosovu. Drugo, to bi moglo pomoći radnicima u privatnom sektoru da se mobilišu oko uzroka koji bi potencijalno mogao dovesti do formiranja sindikata u nekim industrijama.¹
- (iv) **Nevladine i međunarodne organizacije**, zainteresovane za prava radnika i uslove rada, u pogledu stepena rizika od pada radnika u siromaštvo. Jaz između drugih trenutnih plata i plate za život može biti osnova za njihove predloge politika, čime se bolje nastoji iskoreniti siromaštvo (na poslu) i poboljšati dobrobit radnika.

¹ Iako priznajemo niz poteškoća u ovom procesu, prisećamo se primera kao što je pokret „Occupy“ koji je proizašao iz nezadovoljstva politikama štednje nakon velike recesije, rastućeg dohotka i nejednakosti bogatstva itd. Na primer, njihov glavni slogan bio je „Mi smo 99%“ koji se mogao uočiti u radu ekonomista poput Josepha Stiglitz, koji je ukazao na rastuće nejednakosti između gornjih 1%- zarađivača i ostatka stanovništva.

3. Izvori podataka i definicije

Sledeći stope Ankera i Ankera (2017), većina naših procena za plate za život na Kosovu zasniva se na troškovima domaćinstva. Istraživanje budžeta domaćinstava (ABEF) za 2022. godinu, koje je sproveda Kosovska agencija za statistiku (KAS), glavni je izvor podataka koje smo koristili u ovoj studiji. Kao standardna međunarodna praksa, ABEF sadrži podatke o izdacima domaćinstava strukturisane kroz Međunarodnu klasifikaciju individualne potrošnje po nameni (COICOP), koja se sastoji od 12 glavnih kategorija. Za prve dve kategorije, ABEF uključuje pitanja o artiklima i kupovnim cenama napravljenim u protekle 2 sedmice. Mi smo pomnožili ove vrednosti sa 2 kako bismo izračunali mesečne troškove. Za sledećih 10 kategorija, domaćinstva su upitana o njihovoj potrošnji u protekla 3 odnosno 12 meseci. Podelili smo ove vrednosti sa 3 i 12 kako bismo izračunali mesečne troškove.

Za svaku kategoriju koristili smo Indeks potrošačkih cena iz KAS-a, za 2023., januar 2024. i februar 2024. godine, za pretvaranje vrednosti ABEF-a u cene 2024. godine. Za određene kategorije, kao što je navedeno u nastavku, koristili smo informacije iz javnih preduzeća kao što su Kosovski Telekom i Urbani prevoz.

Kako bismo utvrdili broj radnika sa ekvivalentom punog radnog vremena po domaćinstvu, koristili smo podatke KAS-a o stopi učešća radne snage, stopi nezaposlenosti i procentu radnika sa punim radnim vremenom. Za obračun razlika u platama dobili smo podatke o broju zaposlenih, prosečnoj plati i prosečnoj plati po polu, starosnoj grupi, vrsti preduzeća i privrednim delatnostima, od Poreske uprave Kosova (PUK). U nastavku je prikazano šta svaka kategorija uključuje.²

3.1 Troškovi hrane i pića

Hrana i piće su jedna od najvažnijih kategorija potrošnje za porodice. Kategorija „Hrana i bezalkoholna pića“ sastoji se od artikala kao što su hleb i pekarski proizvodi, meso, riba i drugi morski plodovi, mleko, jaja, sir, ulja i masti, voće, povrće, šećer, peciva i slatkiši, so, umaci, začini, čaj, kafa, bezalkoholna pića itd. Ovu kategoriju smo spojili sa kategorijom „Alkoholna pića i duvan“ u jednu.

3.2 Troškovi odeće i obuće.

Odeća uključuje predmete kao što su odeća za muškarce, žene i decu (0-13 godina) i obuća za svaku od navedenih grupa.

2 Vidi KAS (2023b) za celokupni spisak svih stavki uključenih za svaku kategoriju.

3.3 Troškovi stanovanja

ABEF uključuje stavke iz kategorije „Stanovanje, voda, električna energija, gas i druga goriva“ što je još jedna ključna komponenta u potrošnji domaćinstava. U ovu kategoriju spadaju imputirane zakupnine i zakupi, materijali za održavanje i popravku stana, troškovi vodosnabdevanja, električne energije, plina, drvnog goriva i sl. Treba napomenuti da 97.5% porodica u ABEF-u navodi da su vlasnici kuće u kojoj žive. Međutim, u ovu kategoriju smo uključili imputirane zakupnine i lizinge.

3.4 Održavanje doma

Održavanje doma je od suštinskog značaja, pa smo uključili i ove troškove. ABEF uključuje stavke iz kategorije “Nameštaj, kućni aparati i rutinsko čišćenje” koje se sastoje od troškova kao što su kupovina nameštaja i tepiha, tekstila za domaćinstvo, aparata, stakla, robe i usluga za rutinsko čišćenje itd.

3.5 Zdravstveni troškovi

Kategorija “Zdravlje” uključuje širok spektar zdravstvenih proizvoda i usluga, uključujući lekove i zdravstvene proizvode, usluge ambulantne nege, usluge bolničke nege itd. U našoj analizi pretpostavili smo da radnici uglavnom koriste usluge javne zdravstvene zaštite i da su njihovi glavni zdravstveni troškovi za lekove koje ne pružaju javne zdravstvene ustanove.

3.6 Troškovi prevoza

Pretpostavili smo da radnici prvenstveno koriste javni prevoz za odlazak na posao i obavljanje svakodnevnih aktivnosti, kao što je kupovina namirnica. Stoga smo koristili cene karata za javni prevoz kao što su one koje nudi Trafiku Urban u Prištini³. Prilagodili smo troškove imajući u vidu da: 1) javni prevoz ne uključuje sva urbana područja i b) neki radnici, kao što su oni koji žive u prigradskim ili ruralnim područjima, mogu putovati na veće udaljenosti koje prevazilaze mapu pokrivenu gradskim prevozom. Stoga smo pretpostavili da su troškovi dostave oko €2 po radnom danu.

3.7 Troškovi komunikacije

Sva domaćinstva u ABEF-u navode da imaju mobilne telefone, pa smo uzeli u obzir i troškove komunikacije. Pretpostavili smo korišćenje Fol M paketa koji nudi javno preduzeće Kosova Telekom za €4.99⁴. Ovaj paket uključuje 300 minuta poziva, 300 SMS poruka i 4 GB internet podataka mesečno. Štaviše, internet konekcija kod kuće je danas norma, pa smo uključili i ove troškove. Pretpostavili smo kupovinu najosnovnijeg internet servisa i TV programa od javnog provajdera Telekom Kosova. Konkretno, pretpostavili smo kupovinu TV paketa Wave Start, koji uključuje internet vezu, TV kanale i usluge fiksne telefonije za €15.99 € mesečno.⁵

3 Prema podacima Gradskog saobraćaja (2024), cena za putovanje iznosi €0,50, dok za mesečnu kartu iznosi €14. Za učenike i studente snižena cena mesečne karte iznosi €14.

4 Vidi Telekom Kosova (2024).

5 Vidi Telekom Kosova (2024).

3.8 Rekreativne i kulturne aktivnosti

Radnici ne bi trebali imati samo adekvatnu ishranu i sklonište, već bi trebali biti u mogućnosti da učestvuju u rekreativnim i kulturnim aktivnostima u slobodno vreme. Pretpostavili smo da radnici i njihove porodice jednom sedmično prisustvuju sportskoj utakmici, gledaju predstavu u pozorištu ili film u bioskopu, ili prisustvuju bilo kojem drugom društvenom događaju za koji u proseku potroše €4 po osobi.⁶

3.9 Troškovi obrazovanja

Koristili smo podatke o troškovima obrazovanja iz ABEF-a. Ova kategorija uključuje predmete kao što su kursevi stranih jezika i kompjuterskih veština, školski prevoz, školski pribor, školski obroci, itd. Pretpostavili smo da učenici idu u školu pešice, a budući da je javno obrazovanje besplatno, većina troškova obrazovanja odnosi se na školske pribore koje ne obezbeđuju javne obrazovne institucije, vannastavne kurseve (npr. strani jezici, računarske veštine, programiranje itd.) i školske obroke.

3.10 Restorani i hoteli

Iako smo pretpostavili da radnik i njegova porodica kupuju namirnice i jedu u zatvorenom prostoru, oni bi takođe trebali uživati u pravu da jedu vani. Takođe, kao kulturna norma, većina radnika na Kosovu izlazi na kafu tokom pauze za rad. Stoga smo pretpostavili da radnik troši u proseku €1 tokom odmora (npr. za kafu, čaj, itd.). Štaviše, iako se to ne radi svaki dan, pretpostavili smo da radnik ili jedan od članova njegove porodice troši u proseku €6 svaki put kada jede vani.

3.11 Razne robe i usluge

Ova kategorija ima različite troškove za robu i usluge, koji nisu uključeni u druge kategorije, ali koje uzimamo u obzir. Na primer, proizvodi za ličnu negu (npr. električno ili neelektrično brijanje itd.) i usluge kao što su šišanje, krojenje itd. spadaju u ovu kategoriju. Za takve troškove koristili smo podatke ABEF-a.

⁶ Na primer, ulaznice za tipičnu fudbalsku ili košarkašku utakmicu koštaju €2-3 po osobi, €3 za redovnu pozorišnu predstavu (npr. Narodno pozorište Kosova, Pozorište Dodona, Đakovačko pozorište, itd.), za običan film u bioskopu oko €3-6 (npr. Cineplexx, Kino ABC, Kino Hyrije Hana, itd.).

4. Metodologija

4.1 Određivanje veličine porodice

Na osnovu detaljnog pregleda radova za određivanje plate za život u različitim zemljama i u različitim razvojnim kontekstima, Anker (2011) zaključuje da je „plata za život porodični koncept. Jedan radnik treba biti u stanju da izdržava porodicu platom koja pokriva osnovne životne potrebe” (str. 49). Budući da postoje različite definicije porodice, Anker i Anker (2017) predlažu upotrebu one uže porodice radnika, koja uključuje njegovog supružnika i decu i isključuje roditelje ili druge članove šire porodice. Koristili smo ovu definiciju porodice da definišemo našu referentnu porodicu.

Drugi važan korak je određivanje veličine porodice. Ovo je od suštinskog značaja jer utiče na troškove i sledstveno nivo plate za život koji omogućava pristojan život radniku i njegovoj porodici. Anker i Anker (2017) predlažu tri načina određivanja veličine porodice: (i) broj rođene dece po ženi, (ii) prosečna veličina domaćinstva i (iii) tipična veličina porodice - često četiri člana (Anker, 2011).

Koristili smo prva dva pristupa da ih uporedimo sa trećim – od tipične veličine porodice od 4 člana. U 2021, godini, koja je godina sa najnovijim podacima, ukupna stopa fertiliteta (TFR) na Kosovu iznosila je 1.52 (Svetska banka, 2024). Anker i Anker (2017) predlažu da se ovaj broj prilagodi stopi smrtnosti dece i predlažu da prosečan broj preživle dece bude proizvod FTT-a, a 1 minus stopa smrtnosti dece na 100 rođenih. U 2021, godini stopa smrtnosti dece mlađe od 5 godina (na 1,000 živorođenih) iznosila je 10 (Svetska banka, 2024). Koristeći pristup adaptacije koji su predložili Anker i Anker (2017), utvrdili smo da je prosečan broj preživle dece 1.5. Dakle, na osnovu ovog pristupa, veličina referentne porodice bila bi 4 – 2 roditelja i 2 dece.

Drugi pristup bi bio korišćenje proseka članova po domaćinstvu. Treba napomenuti da domaćinstva i porodica nisu sinonimi. Domaćinstvo se može sastojati od jedne ili više osoba koje jednostavno dele “hranu, sklonište i druge potrepštine za život” (Bongaarts, 2001, str. 263-264)⁷. Dok se porodica, koja se kao što je ranije objašnjeno, često drugačije definiše, više odnosi na grupu rođaka, koji su međusobno povezani krvlju ili brakom (Bongaarts, 263-264).

Međutim, testirali smo ovaj pristup koristeći podatke iz ABEF-a o domaćinstvima, a ne o porodicama. Prosečan broj članova u neograničenom uzorku domaćinstava u ABEF-u je 4.3. Anker i Anker (2017) sugerišu da, kada se koristi ovaj pristup, uzorak domaćinstava treba da isključi porodice sa jednom osobom, a posebno velike porodice, koja oni definišu kao FTT plus 5. U našem slučaju, kada isključimo porodice koje čine samo jedna osoba i one sa 8 ili više članova, ispostavlja se da je broj članova po domaćinstvu 4.15.

Stoga smo koristili veličinu porodice od 4 člana, što se čini razumnim u kontekstu Kosova i u skladu sa različitim pristupima određivanju veličine porodice. Našu referentnu porodicu smo definisali tako da uključuje 2 odrasle osobe i 2 dece mlađe od 18 godina, a prema Guziju (2021) nazivamo je „standardnom porodicom“.

⁷ Dakle, ekonomija porodice/domaćinstva može se sastojati od više porodica, na primer.

4.2 Utvrđivanje ekvivalenta radnika sa punim radnim vremenom

Budući da je plata za život porodični koncept, razumno je očekivati da je više od jednog člana porodice u radnom odnosu. Kao takvi, troškovi dobrog životnog standarda za celu porodicu dele se s ekvivalentom radnika s punim radnim vremenom u porodici. Budući da isključujemo mogućnost dečijeg rada jer ga smatramo moralno i etički neprihvatljivim, u našoj referentnoj porodici od 4 člana od 2 odrasle osobe i 2 dece, možemo imati 1 ili 2 radnika sa ekvivalentom punog radnog vremena.

Dok Anker (2011) pokazuje da su pretpostavke o 1 ili 2 radnika češće stope u studijama, Anker i Anker (2017) sugerišu da to nije realna niti razumna pretpostavka u današnjem svetu. Pretpostavka o 1 radniku po porodici mogla je biti razumljiva u prošlosti, gde se očekivalo da će glava domaćinstva, obično muž, biti jedini hranitelj svoje porodice, ali danas su i žene u radnim odnosima (Anker i Anker, 2017). Također, pretpostavka o 2 radnika po domaćinstvu može biti neosnovana jer mnogi radnici teško pronalaze posao sa punim radnim vremenom ili zato što neke (obično žene) moraju izdvojiti vreme za rad u kućnoj nezi (Anker i Anker, 2017).⁸

Da bi se izbegle ove poteškoće, Anker i Anker (2017) predlažu da se uzmu u obzir specifični indikatori specifični za kontekst, kao što su stopa učešća radne snage (SHPFP), stopa nezaposlenosti i stopa zaposlenosti sa nepunim radnim vremenom. Oni predlažu sledeći pristup koji se sastoji od dva koraka. U prvom koraku, računa se procenat ekvivalenta punog radnog vremena za radno sposobne radnike, koji se određuje kao

$$\text{Udeo ekvivalenta punog radnog vremena za radno sposobne odrasle osobe} = \text{PFS za prosečnu odraslu osobu} \times (1 - \text{stopa nezaposlenosti}) \times (1 - [\text{delimična stopa zaposlenosti} \div 2])$$

U drugom koraku, pod pretpostavkom da najmanje 1 radnik ima posao sa punim radnim vremenom tokom cele godine, može se utvrditi broj radnika sa ekvivalentom punog radnog vremena, dodavanjem 1 na udeo definisan u prvom koraku. Zbog viših stopa nezaposlenosti mladih, Anker i Anker (2017) sugerišu da ne bi trebalo uključivati osobe u dobi od 18-24 do 25-59 godine i da bi stope nezaposlenosti trebale biti iz starosne grupe od 25 do 59 godina.

Mi smo sledili smo ovaj pristup za određivanje broja radnika sa ekvivalentom punog radnog vremena za našu referentnu porodicu. Koristili smo Anketu o radnoj snazi (ARS) za prvi kvartal 2023 godine jer je ovo najnovija verzija koju je objavio KAS. S obzirom na strukturu dostupnih podataka, utvrdili smo SPF-ove i stope nezaposlenosti za uzrast od 25 do 64 godine i koristili smo stopu zaposlenosti sa nepunim radnim vremenom za sve radnike. Na osnovu ovog pristupa, ispostavlja se da je ekvivalentan broj radnika sa punim radnim vremenom 1.4. Drugim rečima, ovo pretpostavlja da će jedna od odraslih osoba raditi puno radno vreme dok će njegov partner raditi 2 dana u sedmici. Međutim, budući da nemamo najnovije podatke, zauzeli smo optimističniji pristup i pretpostavili da drugi radnik radi 3 dana u sedmici⁹. Dakle, utvrdili smo da broj zaposlenih u ekvivalentu punog radnog vremena za našu referentnu porodicu iznosi 1.6.

⁸ U prvom kvartalu 2023. godine 52.3% zaposlenika s nepunim radnim vremenom izjavilo je da radi s nepunim radnim vremenom jer ne mogu pronaći posao s punim radnim vremenom (KAS, 2024, str. 20). Štaviše, Drevinja i Ymeri (2022) ističu da žene na Kosovu provode 2.7 sati ili 44% više vremena u proseku u neplaćenom radu na nezi u odnosu na muškarce (str.15).

⁹ To je verodostojna pretpostavka jer je između prvog kvartala 2023. i 2022. godine ukupni PWP porastao sa 38.6 na 39.5%, dok je ukupna stopa nezaposlenosti pala sa 16.6 na 11.5% (KAS, 2024, 2023). Pored toga, Guzi (2021) pretpostavlja da će broj radnika u ekvivalentu punog radnog vremena za EU-27 biti 1.8.

4.3 Obračun troškova života

Mi smo uopšteno sledili metodologiju predloženu u Ankeru i Ankeru (2017) za izračunavanje plate za život. U Sektoru 3 objasnili smo kako je svaka kategorija troškova domaćinstava definisana u ABEF-u i opisali pretpostavke koje smo napravili. Tabela 1 prikazuje detaljan način izračunavanja troškova u svakoj kategoriji. Koristeći podatke iz ABEF-a, na osnovu naše definicije referentne porodice, ograničili smo naš uzorak na porodice sa samo dva radnika, odnosno supružnika/partnera i dvoje dece. Naš uzorak se sastoji od 107 porodica sa 428 članova, što je oko 8% ukupnog uzorka u ABEF-u.

Prvo izračunavamo troškove domaćinstva za svaku kategoriju. Nakon toga, podelili smo ukupan iznos troškova domaćinstva sa 1.6 kako bismo došli do troškova samo za jednog zaposlenika. Kao što je objašnjeno u Tabeli 1, dok ukupna suma ostaje konstantna, dopustili smo da rashodi u nekim kategorijama variraju.

Tabela 01 Obračuni troškova za svaku kategoriju

Kategorija	Standardna porodica	Jedan radnik/ca
Hrana i pića	Rashodi se iskazuju po domaćinstvu u 25 posto rashoda u ovoj kategoriji. ¹⁰	Porodični troškovi podeljeni sa 1.5. ¹¹
Odeća i obuća	Gjysma e shpenzimeve të familjeve në 25 përqindëshin përgjatë 3 muajve të fundit.	Shpenzimet familjare të ndara për 2.
	Polovina rashoda domaćinstava na 25 posto u poslednja 3 meseca.	Porodični troškovi podeljeni sa 2.
Stanovanje	Gjysma e shpenzimeve të raportuara nga familjet në 25 përqindëshin e shpërndarjes së shpenzimeve në këtë kategori përgjatë 3 muajve të fundit.	Shpenzimet familjare të ndara për 1.6.
	Rashodi koje su prijavile porodice u 25 posto u poslednja 3 meseca plus zakupnina.	S obzirom da je ovo druga po veličini kategorija rashoda za sva domaćinstva u ABEF-u, podelili smo je sa 1.4 umesto sa 1.6 kako bismo osigurali dostojanstveno stanovanje.
Održavanje doma	Polovina rashoda koje su prijavile porodice u 25 posto podele rashoda u ovoj kategoriji u poslednja 3 meseca.	Porodični troškovi podeljeni sa 1.6.

10 Të dhënat e fundit zyrtare për varfërinë nga ASK-ja janë të vitit 2017. Bazuar në ABEF të vitit 2017, 18% e popullsisë jeton nën kufirin e varfërisë me 1.85€ në ditë për punëtorin equivalent (ASK, 2019, f.4). Në një raport të përditësuar, UNDP (2023) vlerëson se në vitin 2023, 16% e familjeve jetonin nën kufirin e varfërisë të përcaktuar si 1.85 në ditë (fq.57). Meqë duam të sigurohemi që familja të jetojë denjësisht mbi kufirin e varfërisë, ne kemi përdorur shpenzimet e ekonomive familjare në 25 përqindëshin e distribuimit..

11 Duke marrë parasysh se 58% e shpenzimeve të të gjitha ekonomive familjare në ABEF janë në këtë kategori, i kemi pjesëtuar me 1.5 në vend të 1.6 për të siguruar një mbulim të duhur të nevojave bazike.

Zdravstvo	Polovina rashoda koje su prijavile porodice u 25 posto podele u ovoj kategoriji u poslednja 3 meseca.	Porodični troškovi podeljeni sa 2.
Prevoz	€2 za svakih 22 radna dana po radniku. Pretpostavimo da deca idu u školu peške.	€2 za svaka 22 radna dana.
Komunikacija	€5 za svakog člana mesečno (Paketa Fol M) plus €16 (TV Vala Start) za celu porodicu.	Paketa Fol M i TV Vala Start (€5 + €16).
Rekreacija i kultura	€4 sedmično po članu (npr. 64 mesečno)	€16 mesečno.
Obrazovanje	Rashodi koje su prijavile porodice u 25 posto podele u ovoj kategoriji u poslednja 3 meseca plus zakupnina.	Porodični troškovi podeljeni sa 4.
Restorani i hoteli	€1 za svaki radni dan (22 dana za punim radnim vremenom, 14 sa skraćenim radnim vremenom) za svakog radnika i €16 za člana koji jede dva puta mesečno.	€1 za svaki radni dan (22 dana) i €6 za jelo jednom sedmično (npr. €24 mesečno).

Napravili smo nekoliko dodatnih korekcija. Prvo smo zaokružili sve vrednosti na najbliži euro. Drugo, uključili smo proviziju za dodatne troškove koji nisu uključeni u naše proračune. Oni mogu poslužiti kao korekcija zbog nekih grešaka ili propusta koje možemo napraviti, kao zaštita od neočekivanih troškova ili kao novac koji bi radnici koristili da pomognu svojim roditeljima, rođacima ili prijateljima. Sledeći Ankera i Ankera (2017), procenjenim troškovima života dodali smo maržu od 5%

Štaviše, iako je Kosovo mala zemlja, troškovi života mogu varirati od mesta do mesta. Na primer, zakupnine su mnogo veće u glavnom gradu, Prištini, nego u manjim gradovima ili selima. Također, troškovi prevoza su veći za radnike koji živi u ruralnom području i mora svakodnevno putovati na posao u urbanom području. Stoga smo uzeli u obzir takve razlike u troškovima koje se zasnivaju na stambenom području - urbanom i ruralnom. Konkretno, koristili smo razlike u potrošnji za svaku kategoriju, na agregatnom nivou (tj. za sve porodice u ABEF-u), između porodica koje žive u urbanim i ruralnim područjima, i proseka na nivou zemlje. Da bismo omogućili više razlika, zauzeli smo konzervativniji pristup udvostručavanjem razlika.¹²

¹² Na primer, ako su za jednu kategoriju gradska domaćinstva potrošila 1% više od proseka zemlje, pretpostavili smo da je ta razlika 2%. U Tabeli 2 prikazani su koeficijenti koje smo koristili za svaku kategoriju za prilagođavanje plate za život za standardnu porodicu ili za radnika po stambenom području, odnosno urbano naspram ruralnog.

Tabela 02

Prilagođeni koeficijenti za urbana i ruralna stambena područja

Kategorija	Ruralna	Urbana
Hrana i pića	0.95	1.05
Odeća i obuća	0.83	1.19
Stanovanje	0.85 za zakupninu 1.07 za ostalo	1.1 za zakupninu 0.92 za ostalo
Održavanje doma	1.04	0.94
Zdravstvo	0.98	1.01
Prevoz	1.09	0.9
Komunikacija	0.99	1.01
Rekreacija i kultura	0.85	1.17
Obrazovanje	0.96	1.09
Restorani i hoteli	0.68	1.33
Ostalo	0.79	1.24

Izvor: Proračun autora pomoću podataka KAS-a.

4.4 Procena jaza između prevladavajućih plata i procenjene plate za život

Jedna od glavnih svrha za procenu plate za život je da se uporedi sa drugim trenutnim platama. Razlika između njih zatim informiše različite zainteresovane strane o tome koliko su odgovarajuće i dostojanstvene druge plate u ekonomiji. Tako smo platu za život iskazali kao bruto i neto mesečnu platu. Dok je neto vrednost jednaka ukupnim procenjenim troškovima za osnovni, ali dostojanstven život, bruto vrednost uzima u obzir porez na dohodak i doprinose za penziju koji se plaćaju mesečno. Uporedili smo procenjenu platu za život sa minimalnom platom i drugim platama na Kosovu kako bismo utvrdili veličinu razlika između njih.

5. Procene plate za život na Kosovu

5.1 Troškovi života i plata za život

Sledeći Ankera i Ankera (2017), izračunali smo platu za život na Kosovu, koja bi trebala pokriti troškove osnovnog, ali dostojanstvenog života. U Tabeli 3 prikazani su procenjeni troškovi za standardnu porodicu i za radnika koji živi sam. Pored procene troškova na nivou zemlje, napravili smo razliku između ruralnih i urbanih područja.

Naši proračuni pokazuju da, za porodicu sa dve odrasle osobe i dvoje dece, ukupni mesečni troškovi iznose €1,152. U zavisnosti od područja prebivališta, to može biti u rasponu od €1,091 (ruralno) do €1,236 (urbano). Za radnika koji živi sam, mesečni troškovi se procenjuju na €720 i mogu se kretati od €674 do €775 između ruralnih i urbanih područja. Ovi proračuni predstavljaju nivoe plate koja osigurava osnovni, ali dostojanstven život.

Tabela 03 Troškovi života za porodicu i radnika koji živi sam

Porodični troškovi (u evrima, mesečno)

Standardna porodica

Jedan radnik/ca

	Širom zemlje	Ruralna	Urbana	Širom zemlje	Ruralna	Urbana
Hrana i pića	274	261	288	183	174	192
Odeća i obuća	84	70	100	42	35	50
Stanovanje	356	331	369	274	243	293
Održavanje doma	32	33	30	20	21	19
Zdravstvo	39	38	39	20	20	20
Prevoz	72	108	64	44	66	39
Komunikacija	36	36	36	21	21	21
Rekreacija i kultura	64	54	75	16	14	19
Obrazovanje	40	38	43	10	10	11
Restorani i hoteli	84	57	112	46	31	61
Ostalo	16	13	20	10	8	12
dodatnih 5%	55	52	59	34	32	37
Ukupno	1,152	1,091	1,236	720	674	775

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka opisanih u Sektoru 3.

PLATA ZA ŽIVOT ZA RADNIKE NA KOSOVU:

Pored pokrivanja svih dnevnih troškova, plata za život bi trebala biti dovoljna uzimajući u obzir odbitke od plate. Na Kosovu se ovi odbici sastoje od doprinosa za penzije i poreza na dohodak. U Tabeli 4 prikazana je plata za život u bruto i neto iznosu.

Za standardnu porodicu prepostavili smo da prvi partner radi puno radno vreme, dok drugi partner radi 3 dana u sedmici za ekvivalentan udeo plate za život. Tako smo procenili da ekvivalentna plata za život s punim radnim vremenom za četvoročlanu porodicu iznosi €1,295 bruto (€1,152 neto). Ove vrednosti se kreću od €1,224 bruto (€1,091 neto) do €1,394 bruto (€1,236 neto) između ruralnih i urbanih područja. S druge strane, za jednog radnika procenili smo da bi plata za život trebala iznositi €816 bruto (€720 neto), a mogla bi se kretati od €762 bruto (€674 neto) do €880 bruto (€775 neto) u zavisnosti od područja prebivališta.

Tabela 04 Plata za život u bruto i neto smislu

Porodični troškovi (u evrima, mesečno)	Standardna porodica			Jedan radnik/ca		
	Širom zemlje	Ruralna	Urbana	Širom zemlje	Ruralna	Urbana
Partner I						
Bruto prihod	816	762	880	816	762	880
Odbici od plate	96	88	105	96	88	105
Neto prihod	720	674	775	720	674	775
Partner II						
Bruto prihod	479	462	513	-	-	-
Odbici od plate	48	45	52	-	-	-
Neto prihod	432	417	461	-	-	-
Ukupno (bruto)	1,295	1,224	1,394	816	762	880
Ukupno (neto)	1,152	1,091	1,236	720	674	775

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka opisanih u Sektoru 3.

5.2 Utvrđivanje jaza između ostalih plata i plate za život

5.2.1 Razlika između minimalne plate i plate za život

Kao što smo objasnili u Sektoru 2, među glavnim razlozima za izračunavanje plate za život je utvrđivanje razlike u odnosu na ostale trenutne plate u privredi. Opet, ove informacije su potrebne za informisanje o politikama koje izrađuju vlada i druge zainteresovane strane kako bi se osigurali adekvatni nivoi minimalne plate. Tabela 5 prikazuje poređenje između trenutnih nivoa minimalne plate (€130 za radnike mlađe od 35 godina i €170 za radnike starije od 35 godina), potencijalne minimalne plate (€264)¹³ i procenjene plate za život.

Za jednu standardnu porodicu, pretpostavili smo da obe odrasle osobe primaju minimalnu platu. Ako su mlađi od 35 godina, onda bi zaradili samo 20.1% bruto plate za život ili 21.1% neto plate za život. Ako su stariji od 35 godina, onda bi zaradili samo 26.2% bruto plate za život ili 27.5% neto plate za život. Ako minimalna plata poraste na €264, to bi bilo značajno povećanje u odnosu na trenutne nivoe minimalne plate, ali bi i dalje pokrivalo samo 40.8% bruto plate ili 43.4% neto plate za život.

Za radnika mlađeg od 35 godina, zarada minimalne plate bila bi jednaka samo 15.9% bruto plate ili 16.9% neto plate za život. Radnik stariji od 35 godina zarađivao bi samo 20.8% bruto plate ili 22% neto plate za život. Ako se usvoji nova minimalna plata, onda bi radnik i dalje zarađivao samo 32.3% bruto plate ili 34.7% neto plate za život.

Tabela 05

Poređenje minimalne plate sa platom za život

Standardna porodica				Jedan radnik/ca		
Minimalna plata	Ispod 35	Iznad 35	Potencijalna	Ispod 35	Iznad 35	Potencijalna
Bruto	260	340	528	130	170	264
Neto	244	316	500	122	158	250

Plata za život	Procenjena		Procenjena	
Bruto	1,295		816	
Neto	1,152		720	

Minimalna plata / plata za život	Ispod 35	Iznad 35	Predložena	Ispod 35	Iznad 35	Predložena
Bruto	20.1%	26.2%	40.8%	15.9%	20.8%	32.3%
Neto	21.1%	27.5%	43.4%	16.9%	22.0%	34.7%

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka opisanih u Sektoru 3.

13 Ovo nazivamo 'potencijalnim' jer još nije uvedeno.

PLATA ZA ŽIVOT ZA RADNIKE NA KOSOVU:

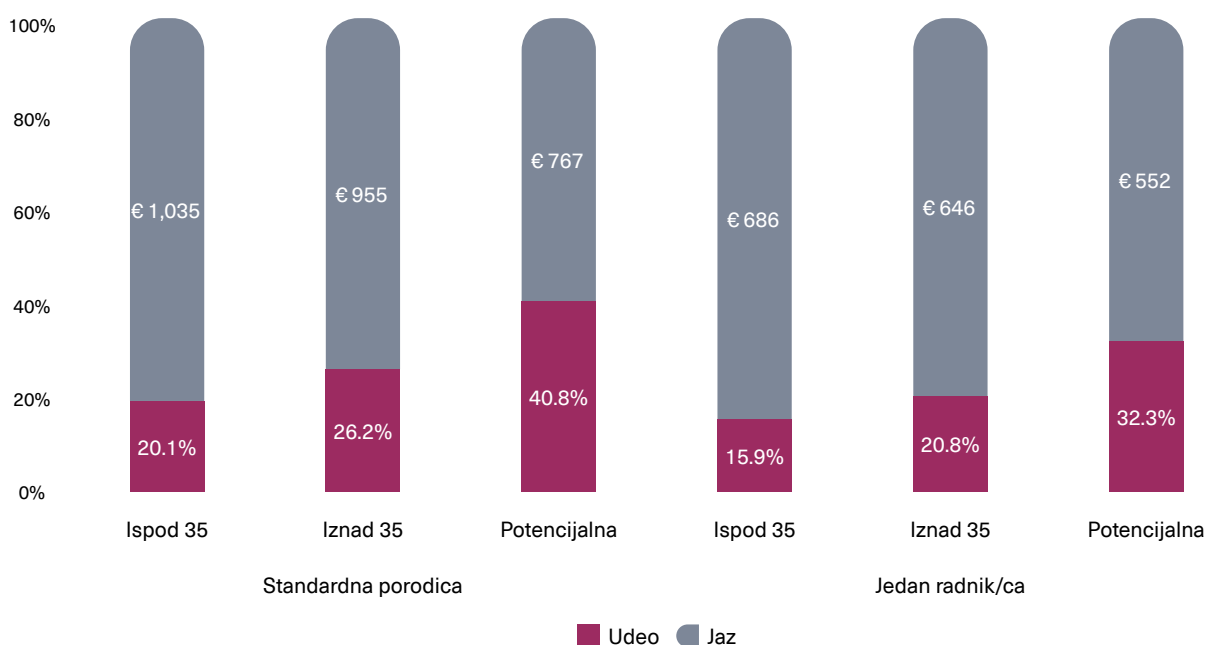
Na slici 2 prikazana je razlika između različitih nivoa minimalne plate i procenjene plate za život. Razlika se izračunava oduzimanjem minimalne plate od plate za život, dok se omer izračunava deljenjem minimalne plate sa platom za život (kao u Tabeli 5). Porodici od dva radnika mlađa od 35 godina, koji primaju minimalnu platu, bilo bi potrebno €1,035 da dostigne životni standard. Porodici od dva radnika starija od 35 godina, koji primaju minimalnu platu, takođe bi bilo potrebno €955 za dostizanje nivoa minimalne plate. Sa mogućom novom minimalnom platom, oni bi i dalje primali €767 manje u odnosu na platu koja pokriva osnovne životne potrebe. Drugim rečima, bez obzira na visinu minimalne plate, oni bi očigledno bili vrlo siromašni.

Radniku mlađem od 35 godina koji prima minimalnu platu bilo bi potrebno dodatnih €686 da dostigne nivo plate koja pokriva osnovne životne potrebe, dok bi njegovom partneru starijem od 35 godina bilo potrebno €646. Čak i ako se primeni nova minimalna plata, radniku bi bilo potrebno €552 da živi osnovnim, ali dostojanstvenim životom na Kosovu.

Stoga zaključujemo da su trenutni nivoi minimalne plate znatno ispod plate za život. I, iako bi nova minimalna plata bila značajno povećanje u odnosu na sadašnje nivoe, ona bi i dalje bila ispod nivoa plate za život. Takođe napominjemo da razlike između bruto i neto plata odražavaju nedovoljnu redistributivnu moć trenutne šeme poreza na dohodak.¹⁴

Slika 02

Razlika između minimalne plate i procenjene plate za život

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka opisanih u Sektoru 3.

¹⁴ Jakurti et al. (2021) smatraju da trenutna šema poreza na dohodak ima nedovoljnu progresivnost i posledično nisku redistributivnu moć.

5.2.2 Javni sektor naspram privatnog sektora

Većina radnika na Kosovu zarađuje iznad minimalne plate. Dakle, pored poređenja minimalne plate, utvrdili smo i jaz između ostalih plata i procenjene plate za život. Zbog različitih zainteresovanih strana (npr. vlada ili preduzeća) koje određuju plate u različitim sektorima, napravili smo razliku između javnog i privatnog sektora. U Tabeli 6 prikazano je poređenje prosečnih i srednjih plata po vrstama preduzeća u januaru i februaru 2024. godine.¹⁵

U javnom sektoru smo napravili razliku između javne uprave, gde je zaposleno 22.2% svih radnika i gde plate određuje centralna vlada, i javnih preduzeća, koja imaju nadležnost da sama određuju svoje plate. U privatnom sektoru napravili smo razliku između pojedinačnih preduzeća, koja zapošljavaju 12.2% svih radnika, društava sa ograničenom odgovornošću (D.O.O), koja čine najvećeg poslodavca sa 50.1% radnika, i akcionarskih društava (AD), koja zapošljavaju 10.1% radnika.

Bez obzira na vrstu preduzeća, sve prosečne i srednje plate su ispod procenjene plate za život. U svakom slučaju, srednja plata je niža od prosečne plate, pa je njen jaz sa procenjenom platom za život, kao što je prikazano na slici 3, veći. Sve u svemu, jaz u javnom sektoru je manji od onog u privatnom sektoru. Zaposleni u javnoj upravi koji prima prosečnu platu, prima 91.6% plate za život, što je najveći udeo između prosečnih plata u svim vrstama preduzeća. Polovina radnika zaposlenih u pojedinačnim preduzećima, koji zapošljavaju 12.1% svih radnika na Kosovu, u najboljem slučaju zarađuju manje od 1/3 naše procenjene plate. U D.O.O., gde je zaposlen svaki drugi radnik na Kosovu, prosečna bruto plata iznosi samo 50.3% plate za život. Drugim rečima, četvrtina radnika na Kosovu zarađuje platu koja je manja od polovine naše procenjene plate za život.

¹⁵ U Tabeli A.1 u Prilogu A prikazani su isti obračuni koristeći plate od 2023. godine. Rezultati su vrlo slični. U svim ovim slučajevima, podaci o platama se dobijaju od Poreske uprave Kosova i uključuju sve plate koje se upravljaju preko njih. To rezultira dvema implikacijama za naše rezultate. Prvo, upoređujemo našu platu za život sa platama zabeleženim samo u formalnoj ekonomiji. Ovo isključuje neformalnu ekonomiju koja i dalje izaziva zabrinutost na Kosovu. Drugo, PUK ne pruža javne informacije koje razlikuju plate koje zarađuju radnici s punim radnim vremenom u odnosu na radnike s nepunim radnim vremenom. Međutim, to ne bi trebalo da bude velika briga jer je, na osnovu najnovijih javno dostupnih podataka, samo oko 6.4% radnika bilo zaposleno sa nepunim radnim vremenom u prvom kvartalu 2023. godine (ASK, 2024, str.

Tabela 06 Poređenje plata u javnom sektoru u odnosu na privatni sektor i procenjene plate za život

Udeo zaposlenosti	Javni sektor				Privatni sektor	
	Javna uprava		Javna preduzeća		Preduzeće	A.D.
	22.2%		0.2%		12.2%	10.1%

Plate	Javni sektor				Privatni sektor					
	Javna uprava		Javna preduzeća		Preduzeće		D.O.O.		A.D.	
	Prosek	Medijana	Prosek	medija	Prosek	medijana	Prosek	medija	Prosek	medijana
Bruto	747	631	692	685	295	250	571	411	664	546
Neto	661	561	614	608	271	231	511	372	590	489

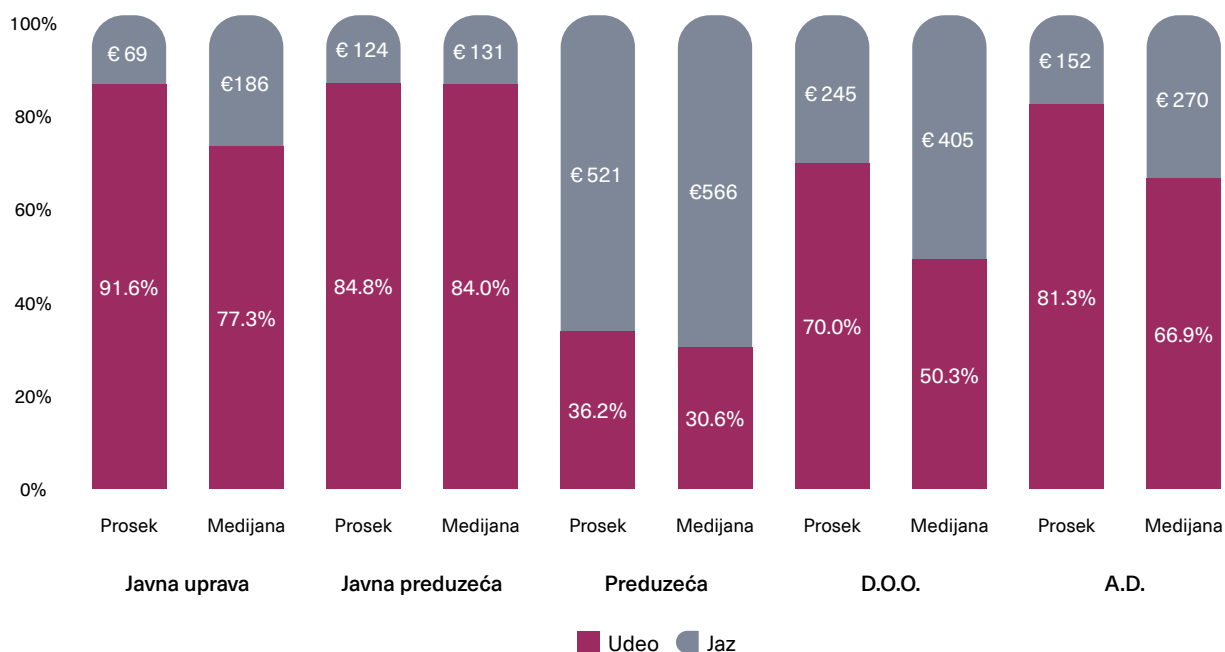
Plate / Plata za život	Javni sektor				Privatni sektor					
	Javna uprava		Javna preduzeća		Preduzeće		D.O.O.		A.D.	
	Prosek	medija	Prosek	medijana	Prosek	medija	Prosek	medijana	Prosek	medija
Bruto	91.6%	77.3%	84.8%	84.0%	36.2%	30.6%	70.0%	50.3%	81.3%	66.9%
Neto	91.8%	77.9%	85.3%	84.4%	37.7%	32.1%	70.9%	51.7%	81.9%	67.9%

Napomena: Podaci su od januara i februara 2024. D.O.O. podrazumeva društvo sa ograničenom odgovornošću A.D. znači akcionarsko društvo. Mesečni prosek radnika u januaru i februaru 2024. godine iznosio je 372,120. Ovde navedeni sektori čine oko 94.8% svih radnika.

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka opisanih u Sektoru 3. 1.

Slika 03

Razlika između plata u javnom sektoru u odnosu na privatni sektor i procenjene plate za život

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka opisanih u Sektoru 3.

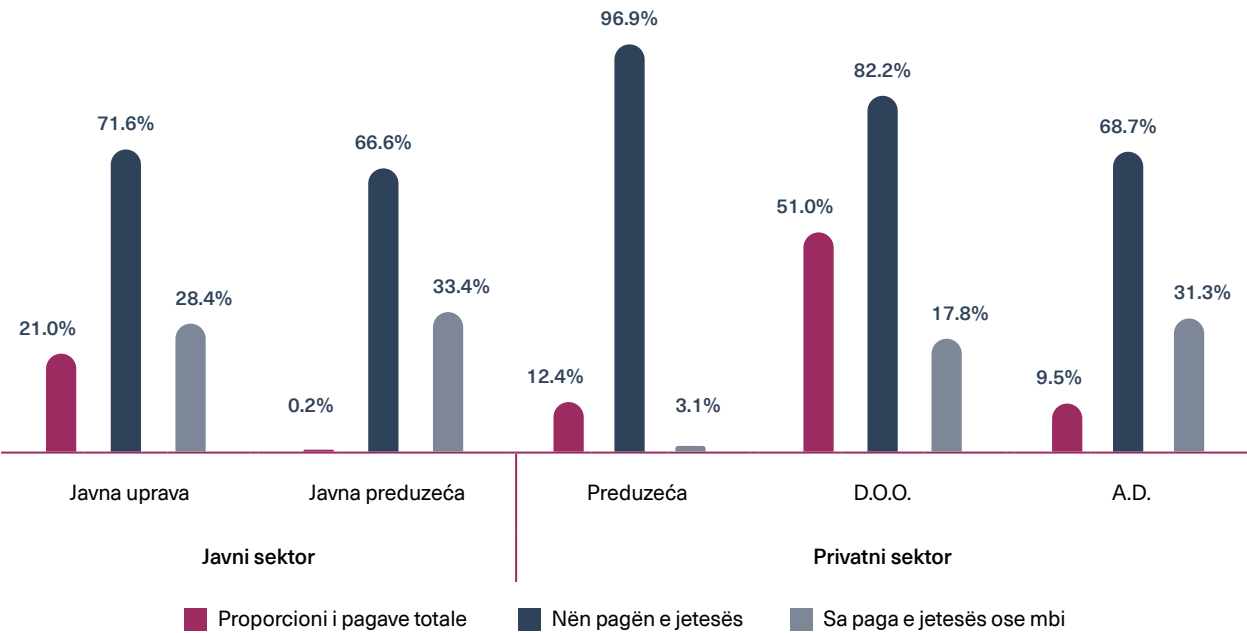
Još jedno zanimljivo pitanje koje možemo postaviti je: koliko je trenutnih plata na nivou plate za život koju smo izračunali? Kao što je prikazano na slici 4, u februaru 2024. godine, samo 1 od 5 plata može se smatrati platom za život. Postoje neke značajne razlike između javnog i privatnog sektora, kao što je prikazano na slici 5. Na primer, u javnoj upravi, gde je većina radnika u javnom sektoru zaposlena, 3 od 10 plata može se smatrati platom za život. U javnim preduzećima svaka treća plata može se smatrati platom za život. U privatnom sektoru, udeo plata koje se mogu smatrati platom za život je mnogo manji – 3 od 100 u okviru pojedinačnih preduzeća, 1 od 5 u D.O.O. i 3 u 10 u A.D.

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka opisanih u Sektoru 3.

Slika 05

Procenat plata koje se mogu smatrati platom koja pokriva osnovne životne potrebe u javnom sektoru u odnosu na privatni sektor

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka opisanih u Sektoru 3.

Do sada smo pravili razlike između plata i različitih vrsta preduzeća, ali ne i radnika. U Tabeli 7, smo izvršili analizu sličnu Tabeli 6, ali razlikujući žene i muškarce. Iako je poređenje putem srednje plate informativnije, ovi podaci nisu javno dostupni. Tako smo od februara 2024. godine koristili prosečne plate po polu i vrsti preduzeća.

Opet, sve prosečne plate za oba pola su ispod plate za život koju smo mi procenili. Međutim, zbog nejednakosti plata, prosečna plata muškaraca bliža je plati koja pokriva osnovne životne potrebe nego plata žena. Na slici 6 prikazan je jaz za oba pola. Čak i u javnoj upravi, gde su prosečne plate bliže našoj procenjenoj plati za život, postoje značajne razlike između razlike u platama između žena i muškaraca. Dok bi prosečna plata muškaraca u javnoj upravi morala da se poveća za samo €32 da bi dostigla nivo plate koja pokriva osnovne životne potrebe, za žene bi to povećanje moralo da bude skoro 4 puta veće (€125).

Tabela 07

Poređenje plata u javnom sektoru u odnosu na privatni sektor i procenjene plate za život po polu

Udeo zaposlenosti

zaposlenosti	Javni sektor						
	Žene			Muškarci			
	Javna uprava		Javna preduzeća	Javna uprava		Javna preduzeća	
	10.2%		0.1%	12.0%		0.2%	
Privatni sektor							
Preduzeća		D.O.O.	A.D.	Preduzeća		D.O.O.	A.D.
4.7%		18.6%	2.5%	7.2%		30.4%	7.6%

Prosečna plata

Prosečna plata	Javni sektor					
	Žene			Muškarci		
	Javna uprava		Javna preduzeća	Javna uprava		Javna preduzeća
Bruto	691		604	785		714
Neto	613		536	696		631
	Privatni sektor					
	Preduzeća	D.O.O.	A.D.	Preduzeća	D.O.O.	A.D.
Bruto	313	512	672	346	648	729
Neto	288	461	597	316	578	647

Prosečna plata / plata za život

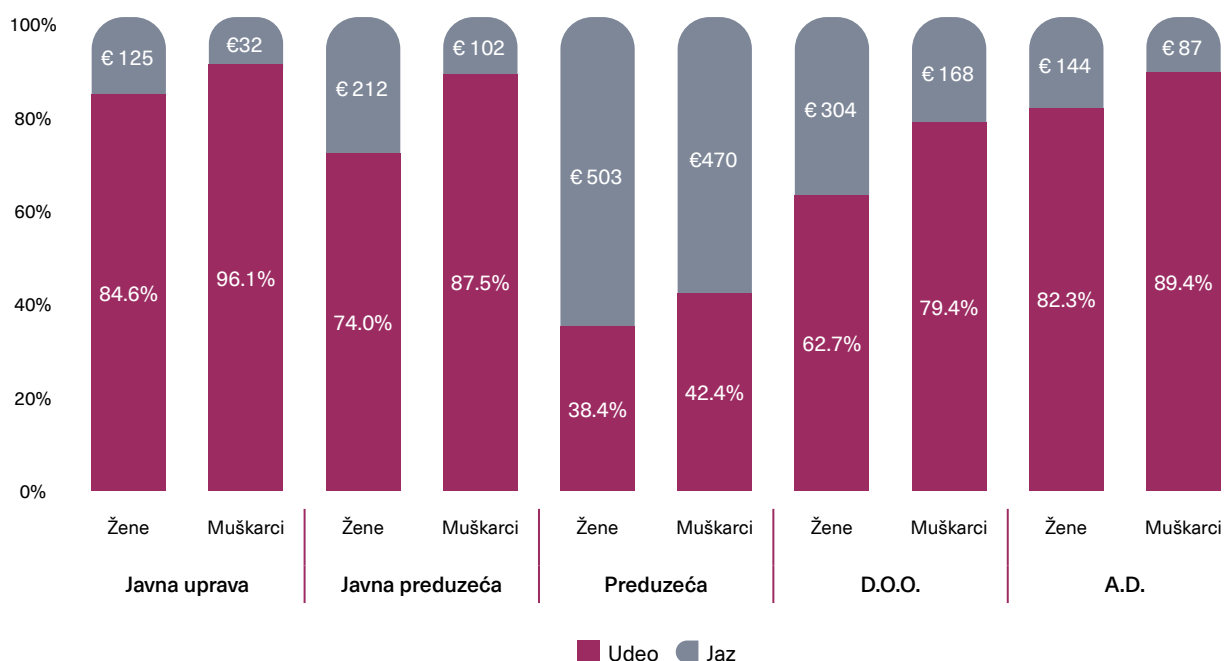
Prosečna plata / plata za život	Javni sektor												
	Javna uprava		Javna preduzeća		Javna uprava		Javna preduzeća						
	Bruto		84.6%		74.0%		96.1%		87.5%				
	Neto		85.1%		74.4%		96.6%		87.6%				
Privatni sektor													
		Preduzeća		D.O.O.		A.D.		Preduzeća		D.O.O.		A.D.	
Bruto		38.4%		62.7%		82.3%		42.4%		79.4%		89.4%	
Neto		39.9%		64.0%		82.8%		43.9%		80.3%		89.8%	

Napomena: Podaci iz februara 2024. D.O.O. je društvo sa ograničenom odgovornošću. A.D. znači akcionarsko društvo. Ukupno zaposlenih je 372,528. Ovde uključeni sektori čine 93.5% ukupnog zapošljavanja.

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka opisanih u Sektoru 3.

Slika 06

Jaz između plata u javnom i privatnom sektoru i procenjene plate za život po polu

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka opisanih u Sektoru 3.

5.2.3 Razlike između sektora na osnovu ekonomske aktivnosti

Sada, umesto da imamo podatke za vrste preduzeća, analiziramo ih po sektorima na osnovu ekonomske aktivnosti. Na slici 7 prikazan je jaz između prosečne plate koju zarađuju žene i muškarci u svakom sektoru na osnovu ekonomske aktivnosti¹⁶. Vidimo da postoje samo tri privredna sektora, a to su „Snabdevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija“, „Informacije i komunikacije“ i „Delatnosti ekstrateritorijalnih organizacija i organa“, u kojima prosečna plata za oba pola premašuje našu procenjenu platu za život. Dok u sektoru „Finansijske aktivnosti i osiguranje“ i „Delatnosti ljudskog zdravlja i socijalnog rada“ samo prosečna plata muškaraca premašuje platu za život.

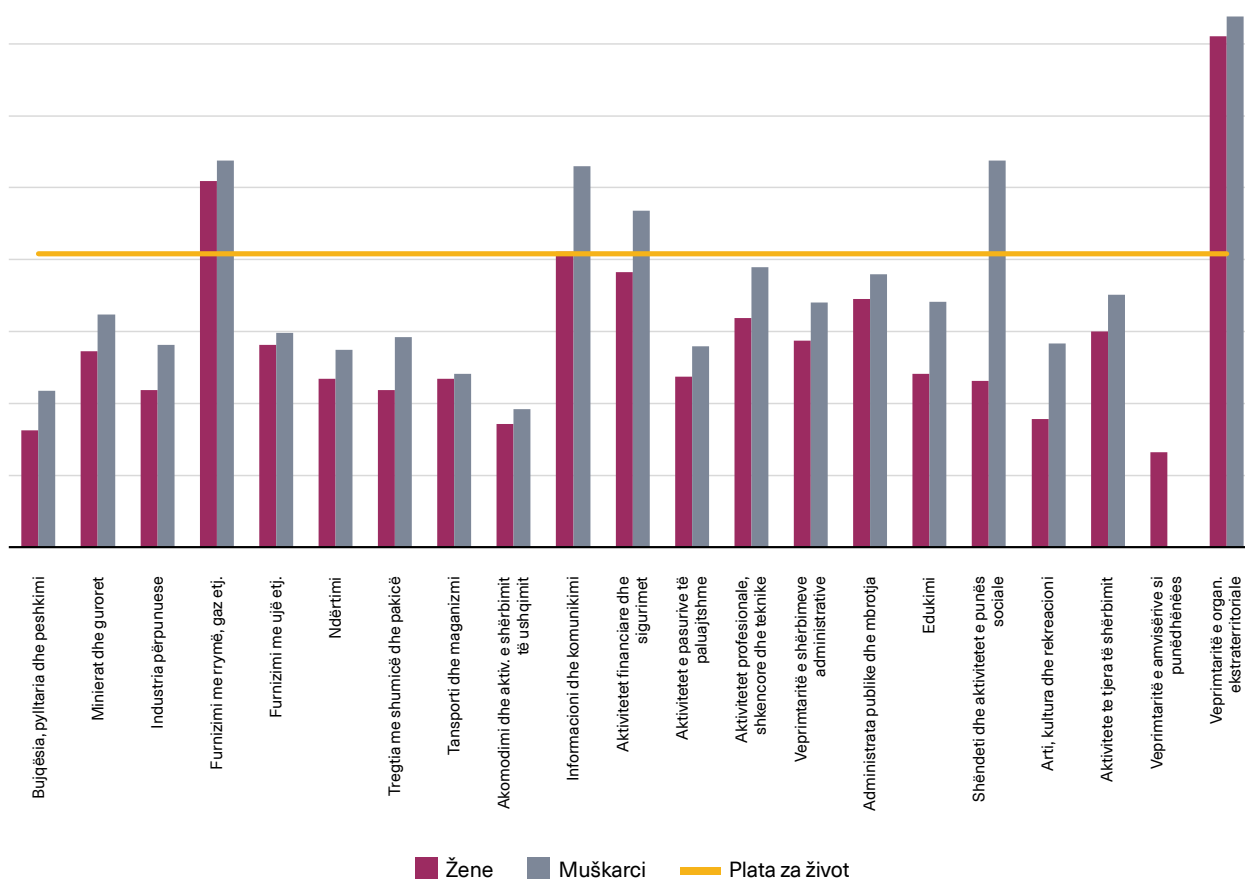
Prosečna plata u „Trgovini na veliko i malo; popravka motornih vozila i motocikala“, gde je svaki peti radnik zaposlen (9.7% žena, 12.2% muškaraca), iznosi samo 53.6% i 71.7% plate za život, za žene i muškarce. Drugim rečima, prosečna plata bi morala da se poveća za €378 za žene i €267 za muškarce da bi se dostigao nivo plate koja pokriva osnovne životne potrebe.

Isto tako, u „Prerađivačkoj industriji“, koja se nalazi na trećem mestu po težini zaposlenosti, prosečna plata žena iznosi samo 53.5% plate koja pokriva osnovne životne potrebe, dok plata muškaraca iznosi 69%. U apsolutnom smislu, prosečna plata žena u ovom sektoru morala bi se povećati za €379, a muškaraca za €253, kako bi bila jednaka plati za život koju smo izračunali.

¹⁶ Slična analiza kao u Tabeli 5, ali za svaki sektor na osnovu ekonomske aktivnosti, prikazana je u Tabeli A.2 u Aneksu A.

Slika 07

Razlika između prosečne plate i plate za život u ekonomskim sektorima prema polu

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka opisanih u Sektoru 3.

5.2.4 Razlike u dobi i polu

S obzirom na to da je stanovništvo Kosova relativno mlado u poređenju sa drugim evropskim zemljama, osim roda, važno je analizirati plate koje primaju radnici u različitim starosnim grupama. U tabeli 8 prikazano je poređenje prosečnih plata u različitim starosnim grupama, a na slici 8 prikazane su razlike za svaku starosnu grupu po polu. Uopšteno, primećujemo najšire razlike u ekstremima: kod mladih i kod starih.

Iako stariji od 65+ godina čine samo 4.1% ukupne zaposlenosti, njihova prosečna plata je najniža, zbog čega je jaz sa platom za život koji smo procenili najveći. U ovoj starosnoj grupi, prosečna plata bi morala da se poveća za €531 za žene i za €492 za muškarce kako bi se dostigao nivo plate koja pokriva osnovne životne potrebe.

Mladi u dobi od 15-24 godina čine 15,9% radnika, ali to je druga grupa čija prosečna plata ima najveću razliku u odnosu na platu za život. Prosečna plata mladih žena morala bi se povećati za €363, a mladih muškaraca za €322 kako bi se izjednačila sa platom za život.

Tabela 08 Poređenje prosečnih plata različitih starosnih grupa prema polu

Udeo zaposlenosti	Žene po starosnoj grupi					
	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
	7.1%	10.7%	9.0%	6.9%	3.9%	0.9%

Muškarci po starosnoj grupi						
15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	
8.8%	14.9%	13.7%	11.0%	8.6%	3.2%	

Prosečna plata	Žene po starosnoj grupi					
	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Bruto	453	595	615	588	636	285
Neto	407	529	546	523	565	270

Muškarci po starosnoj grupi						
15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	
Bruto	494	654	700	746	689	324
Neto	442	578	617	658	609	305

Prosečna plata / plata za život	Žene po starosnoj grupi					
	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Bruto	55.5%	72.9%	75.4%	72.1%	78.0%	35.0%
Neto	56.5%	73.4%	75.8%	72.6%	78.4%	37.5%

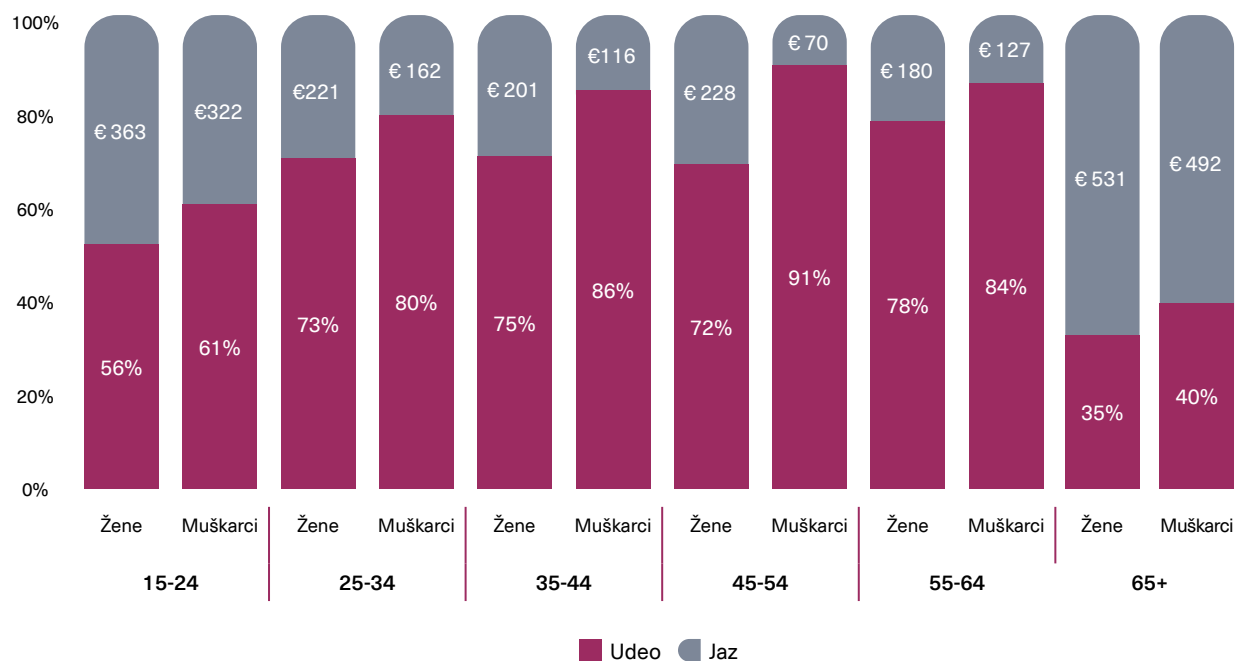
Muškarci po starosnoj grupi						
15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	
Bruto	60.5%	80.2%	85.8%	91.4%	84.4%	39.7%
Neto	61.3%	80.3%	85.7%	91.4%	84.6%	42.3%

Napomena: Podaci iz februara 2024. Ukupno zaposlenih je 372,528. U tabeli su prikazani podaci o 98.7% zaposlenosti jer nema podataka o polu ili starosnoj grupi za preostalih 1.3%.

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka opisanih u Sektoru 3.

Slika 08

Razlika između prosečne plate i plate za život u starosnim grupama prema polu

Izvor: Proračuni autora koji koriste podatke iz ABEF-a 2022 i PUK-a (2024).

6. Zaključak

Plata koja pokriva osnovne životne potrebe osigurava da radnici i njihove porodice mogu pokriti sve troškove za osnovni, ali dostojanstven život. Iako koncept nije nov, postoji ponovno interesovanje za izračunavanje minimalne plate u različitim zemljama i kontekstima razvoja. Takvi proračuni mogu informisati politike koje izrađuju različite zainteresovane strane, kao što su vlada, preduzeća, sindikati i nevladine organizacije.

Sledeći metodologiju koju su predložili Anker i Anker (2017), napravili smo prve kalkulacije plata na Kosovu. Za standardnu porodicu pretpostavili smo da prvi partner radi puno radno vreme, dok drugi radi 3 dana u sedmici za ekvivalentan procenat plate za život. Dakle, za osnovni, ali dostojanstven život, plata za život u ekvivalentu punog radnog vremena za četvoročlanu porodicu procenjuje se na €1,295 bruto (€1,152 neto). Ove vrednosti variraju od €1,224 bruto (€1,091 neto) do €1,394 bruto (€1,236 neto) između ruralnih i urbanih područja. Za radnika koji živi sam, s druge strane, plata za život se procenjuje na €816 bruto (€720 neto). To može biti u rasponu od €762 bruto (€674 neto) do €880 bruto (€775 neto) u zavisnosti od područja prebivališta.

Jaz između minimalne plate i plate za život koji smo izračunali pokazuje da radnici koji primaju minimalnu platu nisu u stanju da pokriju osnovne životne potrebe. I, iako bi nova minimalna plata imala značajno povećanje u odnosu na sadašnje nivoe, ona bi i dalje bila ispod plate za život. Utvrdili smo da se samo 1 od 5 plata na Kosovu može smatrati platom za život. Bez obzira na vrstu preduzeća, bilo javnog ili privatnog, sve prosečne plate i njihovi medijani su ispod procenjene plate za život. Sve u svemu, jaz u javnom sektoru je manji od onog u privatnom sektoru.

Zbog nejednakosti plata koja je prisutna i u sektorima kao što je javna uprava, gde su i muškarci i žene u proseku plaćeni više nego u privatnom sektoru, prosečna plata muškaraca bliža je postizanju životnog standarda nego žena. Dok bi prosečna plata muškaraca u javnoj upravi morala da se poveća za samo €32 da bi dostigla nivo plate koja pokriva osnovne životne potrebe, za žene bi to povećanje moralo da bude skoro 4 puta veće (€125).

Utvrdili smo da samo u tri sektora podeljena na osnovu ekonomske aktivnosti, a to su „Snabdevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija“, „Informacije i komunikacije“ i „Aktivnosti ekstrateritorijalnih organizacija i organa“, prosečna plata za oba pola premašuje našu procenjenu platu za život. U sektoru „Finansijske delatnosti i delatnosti osiguranja“ i „Delatnosti ljudskog zdravlja i socijalne zaštite“ samo prosečna plata muškaraca premašuje platu za život.

Uopšteno, uočili smo najveće razlike u ekstremima: kod mladih i starih. Za osobe starije od 65+, godina, prosečna plata bi trebala porasti za €531 za žene i €492 za muškarce kako bi se dostigao nivo plate koja pokriva osnovne životne potrebe. Za osobe u dobi od 18 do 24 godine, prosečna plata bi se morala povećati za €363 za žene i za €322 za muškarce kako bi se izjednačila sa platom za život.

Stoga zaključujemo da takve velike razlike zahtevaju hitnu akciju od strane vlade da podigne minimalnu platu, od strane preduzeća da podignu plate u svojim ekonomskim sektorima, od strane sindikata da se organizuju oko uzroka za životnu platu, i od strane nevladinih organizacija i drugih međunarodnih organizacija da osmisle politike usmerene na iskorenjivanje siromaštva radne snage.

Literatura

- Anker, R. (2011). Izračun plate koja pokriva osnovne životne potrebe: Metodološki pregled. Ženeva: Međunarodna organizacija rada (MOR).
- Anker, R., & Anker, M. (2017). Plate za život širom sveta: Priručnik za izračunavanje. Cheltenham: Edward Elgar Publications.
- KAS. (2019). *Siromaštvo potrošnje u Republici Kosovo*. Priština: Svetska banka i Kosovska agencija za statistiku (KAS).
- KAS. (2023a). *Anketa o radnoj snazi TM! 2022* Priština: Kosovska agencija za statistiku (KAS).
- KAS. (2023b). *Rezultati Ankete o budžetu domaćinstava 2022*. Priština: Kosovska agencija za statistiku (KAS).
- KAS. (2024). *Anketa o radnoj snazi TM! 2023*. Priština: Kosovska agencija za statistiku (KAS).
- KAS. (2024a). *CPI-HICP prema glavnim grupama COICOP-a, 2002M05 - 2024M02* Preuzeto iz Kosovske agencije za statistiku (kas): https://askdata.rks-gov.net/pxweb/en/ASKdata/ASKdata__Prices__Consumer%20Price%20Index__Monthly%20indicators/cpi08.px/
- KAS. (2024b). *Harmonizovani indeks potrošačkih cena, februar 2024*. Priština: Kosovska agencija za statistiku (KAS).
- PUK. (2024). *Open Data*. Preuzeto iz Poreske uprave Kosova (PUK): <https://www.atk-ks.org/en/open-data/>
- Svetska banka. (2024). *Indikatori svetskog razvoja*. Preuzeto od Svetske banke: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
- Bongaarts, J. (2001, novembar). *Veličina i sastav porodice u zemljama u razvoju devedesetih godina*. *Population studies*, 1990.55, (3)
- Drevinja, M., & Ymeri, V. (2022). *Ko se brine? Neplaćena nega na Kosovu*. Priština: Institut za socijalne politike Musine Kokalari.
- GAP. (2024). *Tendencija iseljavanja sa Kosova nakon vizne liberalizacije: uticaj na radnu snagu*. Institut Gap.
- Guzi, M. (2021). Troškovi života i minimalne plate u zemljama EU-27. Bratislava: Levica u Evropskom parlamentu.
- Guzi, M., & Kahanec, M. (2018). *Obračun plate života u svetu*. Amsterdam: WageIndicator Foundation.
- Jakurti, E., Dobranja, D., Vllasaliu, D., Bahtiri, L., & Velu, M. (2021). *Sveukupna perspektiva: Progresivna ekonomska agenda za Kosovo*. Priština: Friedrich Ebert Stiftung (Kosovo).
- Kerrissey, J., & Meyers, N. (2021). Sindikati javnog sektora kao institucije ravnopravnosti: Rasa, rod i prihodi. *ILR Review*, 75(5).
- Ujedinjene nacije. (1948). Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima. Preuzeto iz Ujedinjenih nacija: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- Neumark, D. (2004). Plate za život: Zaštita za ili zaštita od radnika sa niskim platama. *ILR Review*, 58(1).
- ONP. (1919). Međunarodna organizacija rada (MOR) : https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:62:0::62:62:NO:2453907:P62_LIST_entry_ID:2453907:NO
- Telekom Kosova. (2024, 3 20). *TV Pakete*. Preuzeto iz Telekoma Kosova: <https://kosovotelecom.com/privat/ne-shtepi/pakot-tv/>
- Gradski saobraćaj. (2024). *Cene*. Preuzeto iz Gradskog saobraćaja Priština: <https://trafikurban-pr.com/cmimet>
- UNDP. (2023). *Istraživanje dinamike siromaštva domaćinstava pred inflacijom: Dokazi iz ankete*. Priština: Program Ujedinjenih nacija za razvoj (Kosovo).

Aneks A

Tabela A.1 Poređenje plata u javnom i privatnom sektoru i procenjene plate za život (2023)

Udeo zaposlenosti	Javni sektor				Privatni sektor					
	Javna uprava		Javno preduzeće		Preduzeća		D.O.O.		A.D.	
	21.7%		0.2%		13.2%		50.9%		9.8%	

Plate	Javni sektor				Privatni sektor					
	Javna uprava		Javno preduzeće		Preduzeća		D.O.O.		A.D.	
	Prosek	Medijana	Prosek	Medijana	Prosek	Medijana	Prosek	Medijana	Prosek	Medijana
Bruto	741	625	686	677	292	250	567	401	659	543
Neto	656	556	609	601	268	231	507	364	586	487

Plate / Plata za život	Javni sektor				Privatni sektor					
	Javna uprava		Javno preduzeće		Preduzeća		D.O.O.		A.D.	
	Prosek	Medijana	Prosek	Medijana	Prosek	Medijana	Prosek	Medijana	Prosek	Medijana
Bruto	90.8%	76.5%	84.1%	82.9%	35.8%	30.6%	69.5%	49.2%	80.8%	66.6%
Neto	91.0%	77.2%	84.5%	83.4%	37.2%	32.1%	70.4%	50.5%	81.4%	67.6%

Napomena: Podaci iz 2023. godine. U 2023. godini prosečan mesečni broj radnika iznosio je 377,099. Ovde navedeni sektori čine oko 95.9% svih radnika.

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka opisanih u Sektoru 3.

Tabela A.2

Poređenje prosečne plate i procenjene plate za život u ekonomskim sektorima po polu

Sektor	Udeo zaposlenosti		Prosečna plata				Prosečna plata / Plata za život			
	Žene	Muškarci	Žene		Muškarci		Žene		Muškarci	
			Bruto	Neto	Bruto	Neto	Bruto	Neto	Bruto	Neto
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	0.3%	0.4%	324	296	435	393	39.8%	41.2%	53.3%	54.5%
Ekstraktivna industrija (Rudarstvo i kamenolomi)	0.1%	1.0%	544	486	648	577	66.7%	67.4%	79.4%	80.1%
Prerađivačka industrija	7.5%	3.3%	437	396	563	505	53.5%	55.0%	69.0%	70.2%
Snabdevanje električnom energijom, plinom i parom	0.3%	1.7%	1,019	893	1,076	943	124.9%	124.0%	131.9%	131.0%
Snabdevanje vodom i upravljanje otpadom	0.2%	1.2%	563	503	595	532	69.0%	69.8%	72.9%	73.9%
Građevinarstvo	0.9%	4.9%	468	422	549	493	57.4%	58.6%	67.3%	68.4%
Veleprodaja i maloprodaja; popravka mašinskih alata	9.7%	12.2%	438	396	585	524	53.6%	55.0%	71.7%	72.8%
Prevoz i skladištenje	0.4%	1.8%	469	421	483	434	57.4%	58.4%	59.1%	60.3%
Delatnosti smeštaja i posluživanja hrane	1.6%	3.5%	342	313	383	348	42.0%	43.4%	47.0%	48.3%
Informisanje i komunikacija	1.5%	2.6%	821	730	1,059	933	100.7%	101.3%	129.8%	129.5%
Finansijske aktivnosti i osiguranje	2.0%	3.8%	765	676	936	822	93.7%	93.9%	114.7%	114.2%
Aktivnosti nekretninama	0.2%	0.1%	475	427	559	500	58.2%	59.3%	68.5%	69.4%
Profesionalne, naučne i tehničke aktivnosti	1.8%	1.4%	638	568	779	691	78.2%	78.9%	95.5%	96.0%
Administrativne usluge	1.9%	1.7%	575	512	681	605	70.4%	71.1%	83.4%	84.0%
Javna uprava i odbrana	10.1%	12.4%	690	612	759	674	84.5%	85.0%	93.0%	93.5%
Obrazovanje	1.2%	0.5%	483	435	682	607	59.1%	60.4%	83.6%	84.2%
Aktivnosti zdravlja i socijalne zaštite.	1.4%	0.5%	463	419	1,076	948	56.7%	58.1%	131.9%	131.6%
Umetnost, kultura i rekreacija	0.2%	0.3%	357	324	566	506	43.7%	44.9%	69.4%	70.2%
Ostale uslužne delatnosti	1.5%	1.3%	600	537	703	625	73.5%	74.5%	86.1%	86.7%
Usluge domaćinstva kao poslodavac	0.0%	-	264	244	-	-	32.4%	33.9%	-	-
Delatnosti eksteritorijalnih organizacija i tela	0.2%	0.3%	1,422	1,242	1,476	1,285	174.3%	172.4%	180.9%	178.3%

Napomena: Podaci za februar 2024. Ovde navedeni sektori čine 97.9% zaposlenosti. Preostala zaposlenost nema specifičan sektor.

Izvor: Proračuni autora na osnovu podataka opisanih u Sektoru 3.

